

Noortele ja lastele suunatud võistluse “Püüa vanaema lugu purki!” eesmärk on salvestada Eesti vanema põlvkonna inimeselt tema jaoks tõeliselt oluline lugu või laul. See võib olla lugu, mis on juhtunud jutustaja endaga, ere mälestus, kellelki teiselt kuulnud lugu, mis on jutustajat läbi elu saatnud, või hoopis õpetlik juhtum, mis on pannud kaasa mõtlema. Osalema on oodatud koolinoored ja tudengid, aga ka teised, kes vanema põlvkonna sõnumi tulevikku talletamist vajalikuks peavad. Parimaid kogujaid eri vanuseastmetes premeeritakse auhindadega.

Nutiseadmesõbralik koduleht, mis juhib noort läbi kogumistöö etappide, asub veebiaadressil <http://kratt.folklore.ee/vanaema/>. Kogumisvõistlus kuulub Euroopa kultuuripärandiaasta (2018) sündmuste sekka Eestis.

Vanemad inimesed saavad osa võtta aga samalaadsest võistlusest “Minu (vanaema) lugu”. Võistlusel osalejatelt oodatakse, et nad paneksid kirja vähemalt ühe kas endale tõeliselt olulise loo või laulu, või vähemalt ühe loo või laulu, mis on olnud väga oluline mõnele kirjutaja vanaemale (või vanaisale või siis vanemale sugulasele/tuttavale). Lood saab kirjutada kogumisportaali Kratt: <http://kratt.folklore.ee>, saata e-mailile kratt@folklore.ee või postiga rahvaluule arhiivi.

Astrid Tuisk

“Kas sugu loeb?” – folkloristide 13. talvekonverents Nelijärvel

Eesti folkloristid, rahvaluuletudengid, külalisteadurid ja teised asjahuvilised kogunesid 8. ja 9. märtsil juba 13. korda traditsioonilisele talvekonverentsile, mis leidis sedapuhku aset Nelijärve puhkekeskuses. Tänavu oli konverentsi korraldusjärg Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna käes. Peakorraldaja Merili Metsvahi valis perekonnaajaloo uurijana talvekonverentsi tuumaks soo-uuringud; sellest ka otsekohene ja arutlema kutsuv pealkiri “Kas sugu loeb?”.

Sootemaatika on olnud 2017. aasta sügisest saati ühiskonnas varasemast rohkem esil: #MeToo-algatus on andnud hääle seksuaalse väärkohtlemise varem vaikinud ohvritele, ahistamiskandaalid meil ja mujal on ükshaaval avalikuks tulnud, meedias on tekkinud tuline arutelu. Metsvahi on aga rõhutanud, et ühiskondlikus debatis on liiga vähe arvestatud ajaloolis-kultuurilise mõõtmega. Ta näeb tõigas, et Eesti ametlik ajalookirjutus on algusest peale võtnud omaks mõtte sajandite pikkusest siinmail kehtinud patriarhaadist, märki enesekolonisatsioonist. Folkloristide 13. talvekonverents oli mõeldud kummutama selliseid stereotüüpe ning lisama avalikku arutellu kultuuriloolist mõõdet.

Konverentsi esimesel päeval toimus kokku viis ettekandesessiooni. Kuna osavõtjate hulgas oli palju välistudengeid ning rahvusvahelisi külalisteadureid, peeti avasessioon kahes keeles. Talvekonverentsi esimese ettekande pidas Tallinna Ülikooli vanemteadur Mrika Mägi, kes teoretiseeris ristiusustamiseelse matrilineaarse ühiskonnakorralduse üle Eesti aladel, tuginedes arheoloogilistele, ajaloolistele ja rahvaluuleandmetele läänemeresoome hõimude kohta. Ühtlasi esitas ta võrdleva vaatepunkti erinevatest varastest matrilinearsetest ühiskondadest. Tartu Ülikooli professor Mati Laur ja Ken Ird Tartu Ülikooli muuseumist kõnelesid vallasemade hääbistuskaristustest ja lapsetappudest

18. sajandi Liivimaal ning tõesid, et eestlastel polnud tihe suguline läbikäimine toona midagi haruldast. Merili Metsvahi rääkis ärkamisaja tegelasest Adam Petersonist ning viimase rollist esimese öö õiguse teema tutvustajana siinmail. Nimelt kasutas Peterson seda kontseptsiooni poliitilise äratus- ja ärgitustöö vahendina, luues rahva teadvuses visa ettekujutuse sellise õiguse põlisusest.

Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur Janika Oras heitis pilgu eakate naislaulute positsioonile Eesti laulutraditsioonis ning tões, et laulude üleskirjutamise aegu – moderniseerumisajal – on eakaid naislauljaid marginaliseeritud, kuigi neid võib pidada oma aja tipploojateks. Eesti Kirjandusmuuseumi teadur Katre Kikas jätkas modernismiaja naiste vaatlust, võttes luubi alla Jakob Hurda naissoost korrespondendid, keda oli 1500 mehe kõrval vaid 60. Kikas kõneles nii naiskaastööliste demograafilistest andmetest kui ka enesepositsioneerimisest. Eesti Kirjandusmuuseumi nooremteadur Kärri Toomeos-Orglaan käsitles kirjaoskuse(tuse) teemat Setomaa näitel, keskendudes hoopis meestele 19. ja 20. sajandi kultuurikirjeldustes. Nimelt jäeti pärimuse eheduse seisukohalt kirjaoskajad mehed sageli kõrvale ning väärtustati hoopis kirjaoskamatu *lauluimäsid*.

Ingliskeelse paralleelsessiooni esimene kõneleja oli Alena Leshkevich Valgevene Rahvuslikust Teaduste Akadeemiast. Ta rääkis valgevene vastlamüsteeriumitest, millest võisid osa võtta vaid abielunaised. Müsteeriumi käigus etendati “vanaisa matust”, kusjuures vanaisa oli nukk, keda hea saagiõnne lootuses rituaalselt maeti. Xuan Madeline Wang Newfoundlandi Memoriaalülikoolist jätkas seksuaalse alatooniga rituaalide teemal, kõneldes Hiina pulmamängudest. Viimased tekitavad Hiina ühiskonnas vastakaid tundeid: valitsus keelaks need meeeldi ära, rahvas aga tähistab endiselt, kuigi neis pulmamängudes esineb pruudi seksuaalset väärkohtlemist. Sessiooni võttis kokku Aleksandar Takovski Makedoonia sotsiaal- ja humanitaarteaduste instituudist. Ta rääkis seksuaalsusest makedoonia erootilistes lugudes ja netinaljades.

Päeva teises pooles heitis Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur Piret Voolaid sootundliku pilgu eesti mõistatuste alaliikidele. Ta vaatles lähemalt sotsiaalse ja bioloogilise soolisuse väljendumist mõistatustes ning selle väljenduse muutumist ajas. Psühhoanalüütik Ants Parktal tutvustas esmalt psühhoanalüüsi olukorda algusaegadest tänapäevani ning mõtiskles seejärel soolise identiteedi kujunemisest psühhoanalüütilisest vaatepunktist.

Ingliskeelse paralleelsessiooni avas Tartu Ülikooli doktorant Baburam Saikia ettekandega soolisusest India mütoloogias. Ta arutles, kuidas kujutatakse mütoloogilistes lugudes bioloogilist keha ning kuidas selline kujutamiseviis tänapäevase soolisusemõistega kokku kõlab. Tartu Ülikooli magistrant Savannah Rivka Powell kõneles Jaapani ainude ja Okinawa saare naiste rollist maagilistes praktikates. Rahvarühmade traditsioonid on ajas muutunud ning tänapäeval tegutsevad naised selle nimel, et säilitada oma rolli vaimsete juhtidena.

Esimene päev lõppes meeleolukate ühistegevustega. Käidi saunas, järvejääl uisutamamas või jõuti suisa mõlemat. Hommikul jätkati taas kahe paralleelsessiooniga. Tartu Ülikooli professor Madis Arukask arutles läänemeresoomlaste soorollide üle. Ta mõtiskles, kuidas on sugude vahel jaotunud ametlikud ja mitteametlikud rollid, ning kuidas on need ajas muutunud. Aado Lintrop Eesti Rahvaluule Arhiivist võttis luubi alla intsesti motiivi obiugri rahvaluules. Ta tõi välja põhjapoolsete manside ja hantide eksogaamsed sugukondlikud grupid, fraatriad, ning arutles obiugrilaste vajaduse üle abielluda teise fraatria esindajaga. Sessiooni lõpetas Tartu Ülikooli bakalaureuseõppuri

*Konverents lõppes talveilma nautimisega väikesel matkal Nelijärve metsas.
Romeo Luksi foto 2018.*

Gerda-Liis Palmiste ettekanne Märt Rauast eestlaste perekonnaloo uurijana. Palmiste kõneles Märt Raua olulisematest perekonnaloolistest teostest ning mehe sagedasest segiajamisest kirjanik Mart Rauaga.

Ingliskeelsete sessioonide päeva avas Tartu Ülikooli magistrant Tiger Juntao Du, kõneldes naise staatuse muutumisest kultuurirevolutsiooniliste ooperite propaganda mõjul. Vahemikus 1966–1976 produtseeris Mao Zedongi naine Jiang Qing kaheksa legaalset ooperit, mille naistegelased ilmutasid tihti revolutsioonilisi hoiakuid. Teise ettekande pidas Pema Choedon Tartu Ülikoolist, kes mõtiskles India-tiibetlaste diasporaa iludusvõistluse “Miss Tiibet” mõju üle tiibetlannade staatusele. Ühest küljest suurendab see viimaste vabadust ja õigusi, teisest küljest nähakse konkursis ohtu traditsioonilistele soorollidele. Tartu Ülikooli magistrant Toyon Mohammad Abu Sayed pidas ettekande Bangladeshis ühiskonna rangest heteronormatiivsusest. Ta tõi välja Bangladeshis LGBT kogukonna vastu suunatud vägivalda, ent pakkus ka lahendusi pingete leevendamiseks.

Kohvipausi järel toimusid viimased paralleelsessioonid. Julia Atroszenko Valgevene Rahvuslikust Teaduste Akadeemiast rääkis soorollide muutumisest Valgevene ühiskonnas. Atroszenko tõdes, et sõjaeelse ja -järgse aja rahvajuttudes võib näha naise toimimisvabaduste suurenemist. Tartu Ülikooli nooremteadur Pihla Maria Siim vaatles Eesti-Soome hargmaiste perede arusaamu soorollidest. Ta tõdes, et sugu loeb: enamasti eeldatakse, et teise riiki läheb tööle isa, samas ema jääb kultuurihoidjana perega maha.

Ingliskeelses paralleelsessioonis rääkis Dani Schrire (Jeruusalemma Heebrea Ülikool) populaarsest juudi ballaaditegelasest ilusast juuditari. Schrire vaatles, kuidas ilusa juuditari kuju on eri rahvaste jututraditsioonis esitatud ning kuidas tema kujutamine on 20 sajandi vältel muutunud. Tartu Ülikooli magistrant Yuliya Leni ettekanne

käsitles soolisuse märkimist juudi kalmistutel. Len arutles, kuidas kalmistu kujunduses ja ehituses nähtavad sugudevahelised erinevused peegeldavad soolisust elavate juutide seas. Sessiooni lõpetas Tartu Ülikooli magistrant Michele Tita, kes kõneles tarantismi-sündroomist Itaalia “kannapiirkonas” Salentos. Tarantli nõelamise tõttu tekkiva hüsteerilise tantsuhoona avaldub sündroom on täielikult kultuuris konstrueeritud ning avaldub märgiliselt just abiellumiseas naistel.

Konverents päädis ingliskeelse lõpusessiooniga, mille avaettekandes kõneles Tartu Ülikooli doktorant Anastassiya Fiadotava Valgevene perehuumori soolisusest. Ta näitas erinevusi meeste ja naiste huumorirepertuaaris: mehed räägivad pigem anekdoote, naised aga seovad naljaainese oma perega. Eesti Kirjandusmuuseumi teaduri Šaša Babiči ettekande teemaks oli soolisus lõunaslaavi vanasõnades. Kuna vanasõnad on sündinud patriarhaalsetes ühiskondades, vaatles ta vanasõnades peegelduvaid ootusi nais- ja meessoole. Konverentsi viimase ettekande pidas Liisa Granbom-Herranen Turu Ülikoolist, see puudutas samuti vanasõnu. Granbom-Herranen arutles Soome näitel seoste üle folkloorikogujate soo (1970. aastateni mehed) ja vanasõnades peegelduvate patriarhaalsete väärtuste vahel.

Talvekonverentsi kava, teeside ja fotogaleriiga on võimalik tutvuda veebiaadressil <https://www.fku.ut.ee/et/folk/talvekonverents-2018>. Konverentsi toetasid Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond (Tartu Ülikooli ASTRA projekt PER ASPERA) ja Hasartmängumaksu Nõukogu.

Airika Harrik

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

14. detsembril toimus Akadeemilises Rahvaluule Seltsis pidulik aastalõpukoosolek, mis oli pühendatud Matthias Johann Eiseni 160. sünniaastapäevale. Esinesid Katre Kikas (“Hiljuti küsiti minult...” M. J. Eiseni tagasisidest kogujatele), Mare Kalda (Raamatu mõju. Elu pärast “Esivanemate varandust”), Merili Metsvahi (Eiseni poem “Kuldja”) ja Kadri Tamm (Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu(de) käekäik tänapäeval).

1. veebruaril pidas Ingrid Rüütel kõnekoosolekul ettekande “Mis on jäänud jälgedesse folkloristide välitöödel Audru, Tõstamaa, Tori ja Vändra kihelkonna alale 1960.–1970. aastatel (raamatu “Pärnumaa laule ja lugusid” põhjal”).

22. märtsil esines ARSi koosolekul Leeni Langebraun: “Esimeste Kaukaasiasse välja rännanud eesti talupoegade käekäik Vene keisririigi arhiividokumentide põhjal”.

Kärr Toomeos-Orglaan